

SKALDEPOLITIK

EN AXPLOCKNING UR ESAIAS TEGNÉRS POLITISKA UTTALANDEN

Av lektor GUSTAF JACOBSON, Stockholm.

»I POLITIKEN resonerar jag blott efter gehör», skrev Esaias Tegnér en gång till sin vän Brinkman. Vid ett annat tillfälle bekände han för honom sin okunnighet om vad som menades med »historiska skolan» och utbad sig närmare upplysningar därom. »Jag läser nämligen aldrig något politiskt, sedan Napoleon föll», tillägger han som förklaring till sin okunnighet. Att Tegnér och Brinkman aldrig kommo överens angående Napoleon, berodde enligt Tegnér på att han i motsats till Brinkman såg Napoleon endast ur rent estetisk synpunkt, på samma sätt som han betraktade Cæsar, Alexander den store och Karl XII.

Dessa uttalanden äro belysande för Tegnér's sätt att uppfatta och bedöma samtidens — och även historiens — företeelser och personer. De röja hans motvilja mot allt vad teorier och ideologier heter. I detta avseende rådde en väsentlig skillnad mellan Tegnér och Geijer, och Tegnér var också medveten därom. »Geijers idéer äro alltid kontemplativa, mina konkreta och praktiska», yttrade han i ett tal på Växjö gymnasium 1842. Tegnér var icke historiker, och han hyste djup motvilja mot historisk kritik. Han fylldes av harm, när han läste den berömda tyske historieskrivaren Niebuhrs *Geschichte der Römer*. »Han har förstört Livius för mig och Herodotus på köpet. Jag hatar den s. k. högre kritiken, som tyskarna påfunnit.» Denna kritik, som bl. a. tagit Iliaden och Odyssén från Homeros och ur svenska historien skalat bort det vackraste, nämligen Ynglingasagan, kan väl, säger Tegnér, vittna om skarpsinne och kombinationsförmåga, men »lumpen har den alltid förefallit mig, och till några obestridda resultat kommer man ändå aldrig på detta sätt». »Är icke Saga historiens moder, och vida skönare än hon?» utbrister Tegnér. Han ville ha kvar sin barndoms skönhetssyn på historiens hjältar

och riddersmän. Om den var historiskt riktig och rättvis, det bekymrade honom föga. Om Napoleon berett Tegnér's fosterland den största olycka det råkat ut för — han var lika fullt inför skaldens estetiska syn hjälten framför alla andra, örnen, som ej frågar efter »småkräken» omkring eller under honom. Mer än väl någon annan svensk skattade Tegnér åt den Napoleonsförgudning, som Bernhard von Beskow betecknat som en av de besynnerligaste myter, som förekommit i hela den nyare historien.

Det kan tyckas, som om det under dessa förhållanden vore tämligen lönlöst och meningslöst att fråga efter, vad Tegnér haft för mening i den eller den politiska frågan, om den eller den historiska eller politiska gestalten. Det är ju bara skaldepolitik, känslopolitik, tomt estetiserande. Det kan ju inte på något sätt erbjuda samma intresse som att följa Geijers eller Hans Järtas eller t. o. m. Atterboms politiska tankebanor. På en sådan invändning skulle man emellertid kunna svara med att citera Tegnér's ord i Epilogen: »Allt snillrikt träffar som en blix: det är ett ögonblickets barn, men ögonblicket utav dess verkan går igenom sekler.» Om man läser den sällsynt fängslande lektyr, som heter Esaias Tegnér's samlade skrifter, och i hans dikter men kanske ännu mer i talen och breven följer hans uttalanden i tidens frågor, även de politiska, så måste man säga, att den mannen har inte talat i vädret. Tror man på intuitionen såsom förmågan av klarsyn och blick för det väsentliga, så har man hos Tegnér bevis nog. Man kommer också att tänka på hans egna ord om poesien: »all poesi bör vara modern i samma mening som blommorna om våren». Detta gäller om nästan allt vad Tegnér skrivit. Det har det aktuella friskhet över sig, ja det är ofta så aktuellt och levande, att man nästan skulle kunna tro det vara skrivet just för det nuvarande ögonblicket. Men det är icke ett logiskt system: det är ofta inkonsekvent, irrationellt, alltid personligt och buret av ett starkt temperament. Att patologiska inslag ofta röja sig även i Tegnér's politiska uttalanden, skall ingalunda förnekas. Lynnets skiftningar i mörkt skärpa hans kritiska blick, men solsångarens patos kan också ge vingar åt hans tal.

* * *

Som utgångspunkt vid den axplockning ur Tegnér's politiska uttalanden, som här skall göras, välja vi hans inställning till de

gamla men ständigt nya spörsmålen om frihet och ordning, ledare och massa — demokrati och diktatur, som man numera helst uttrycker sig. Då Georg Brandes talar om Tegnér's politiska »frisinnighet», har han utan tvivel träffat ett väsentligt drag hos honom — förutsatt att man tar ordet »frisinnighet» eller »frisinne» i dess ursprungliga, äkta betydelse. Hans frihetspatos var starkt och äkta; sällan eller aldrig har man i svensk historia mött en så friboren ande som Esaias Tegnér. »Jag tränger mig ej gärna fram någonstädes, minst hos de store, för vilka jag ej passar. En smula jakobin har jag också varit från barndomen, och jag är nu för gammal att ändra mig», vittnar han en gång om sig själv. Hemligheten i all styrelsekonst är att giva folket fritt, säger han i sin ståtliga Karl Johans-dikt. Hans tal vid reformationens jubelfest 1817 utmynnar i en lovsång till friheten. Den frihetsande, som redan länge uppenbarat sig i Europa, kan aldrig förkvävas. »Vad är det», frågar han, »som folken fordra i norr och söder? De fordra endast, vad statens natur självmant kräver, såvida den skall vara en bildningsanstalt för mänskligheten och icke en negerplantage, med miljoner slavar och en enda herre med sina underfogdar. De fordra ansvar, även å de härskandes sida. De fordra yttranderätten så fri och oförkränkt, som ordningen och landets säkerhet kunna medgiva, emedan den är frihetens andedräkt, emedan var och en, som onödigtvis inskränker den, skär tungan utur statens mund och förråder, att han, likt Orientens tyranner, vill betjänas endast av stumme slavar.» Varför föll Napoleon? frågar talaren vidare. Ingalunda genom tillfälliga företeelser, ännu mindre genom sina motståndares överlägsenhet, utan han föll, »emedan despotismen är alla dylika själars uniform; han föll, emedan han brottades med tidens ande, som var starkare än han själv». Frihetens, även den borgerliga frihetens, sak är icke, sade Tegnér, främmande för dagens högtidlighet, ehuru denna egentligen gäller reformationensminnet. »Lagbunden frihet, under vad gestalt som helst, är vår trosförvant. Den är en född lutheran, liksom vi.»

Märk ordet: *lagbunden* frihet! Det är inte likgiltigt. Då Tegnér i »Sveas» senare parti tecknar sin drömda framtidsstat, skildrar han dess samhällstillstånd i orden: »Lag och frihet hålla vakt kring tronen.» »Där vart ordning ibland frie män» — så uttrycker han i Akademisången resultatet av Gustav III:s revolution. Vid 1829 års riksdag hade konstitutionsutskottet föreslagit

ändringar i tryckfrihetsförordningen, vilka bl. a. gingo ut på att juryn skulle avskaffas och att det skulle ställas borgen för periodiska skrifers utgivande. Medan t. ex. Geijer uttalade sig för juryns bibehållande, tillstyrkte Tegnér utskottets förslag. »Det gives», yttrade han bl. a., »i ett människosamfund ingen annan verklig frihet än en lagbunden. Vad som icke tål lagens och domstolens prövning, är eller blir självsvåld, ej frihet. Jag älskar tryckfriheten såsom människosinnets allmänna rätt, som bildningens organ, som samhällets livsprincip, som grundlagens kärna. Men just därför anser jag henne för ädel att behöva det tvekydiga skyddet av ett privilegierat forum. Därigenom att hennes ungdomskitslighet beivras, även med stränghet, kväves hon icke, utan hon stadgas och växer till i år och visdom; och som sådan kan hon med frimodig panna inställa sig inför varje rättvis domstol.»

Redan under 1809 års kris hade Tegnér uttalat sin förhoppning om ett mycket fritt regeringssätt, varigenom alla nationens krafter kunde anspännas; därmed förenade han kravet på allmän värnplikt. Det nya statsskicket gillade han visserligen icke i alla delar, men han ansåg det dock vara långt bättre än det förra, och särskilt betraktade han tryckfrihetens garanterande i grundlagen som en stor förmån. I 1809 års män, särskilt Georg Adlersparre, såg han fäderneslandets välgörare och hjältar; då han på äldre dagar utgöt sin förbittring över den vrångbild av friheten, som den liberala pressen erbjöd, gav han ordet till Georg Adlersparres skugga, som talade varnande ord till det svenska folket. Mot Karl Johan var Tegnér som bekant övervägande antipatiskt stämd, främst emedan han gäckt Tegnér's hopp om Finlands återförvärvande, men även av motvilja mot regeringssystemet — »komplimenteringssystemet», »spionerisystemet», »hovkryperiet» och vad andra vackra namn han använde därom. »Kungen må vara på sitt vis en stor man», skriver han till Franzén 1830, »men just därför är han också svår att berömma; och fullkomligt löjligt förefaller det mig att tala om folkets kärlek till en man, som varken känner dess språk eller seder, och som med folket har vida färre beröringspunkter än hans hovmän och övriga drängar.» Han antyder, att regeringen regeras av kapitalister, och han fruktar, att rikens ständer ingenting våga säga »för judarnas rädslo skull». Den opposition Tegnér påfordrar borde emellertid vara saklig, grundad på verklig sakkänedom; den borde egentligen

icke vara regeringens motståndare utan endast »dess varnande genius, dess samvete ibland folket». Den borde icke förspilla tid och talegåva på småsaker. »Det är till stora fall, som blixten måste sparas.» Oppositionen vid 1823 års riksdag fyllde dock inte måttet i Tegnér's ögon; den var dels för överdriven, dels för ytlig och blev därför icke blott ineffektiv utan direkt skadlig.

Vid denna tid, i början av 1820-talet, räknade man ännu Tegnér såsom tillhörande den liberala och oppositionella sidan, och man sökte konstruera fram en motsats mellan honom och Hans Järta, vilken samtidigt i tidskriften *Odalmannen* framträdde som den utpräglade konservatismens målsman. Om en sådan motsättning var dock Tegnér ej medveten. Visserligen var han icke av samma åsikt som Järta i vissa politiska frågor, men orsaken härtill var, såsom han skrev till Beskow, delvis att »jag så föga speculerat i dylika ämnen, att jag däri med rätta misstror mitt omdöme». I själva verket säger han sig uppriktigt beundra Järtas stora gåvor och hans framställningssätt, »utan tvivel det livligaste och skönaste, som för närvarande kan uppvisas i Sverige».

Om Tegnér sålunda redan i början av 1820-talet var i viss mån kritiskt inställd mot den liberala oppositionen och i samma mån mindre avog mot konservatismens talemän, så hade han 1830 tagit steget fullt ut. Detta framgår mycket starkt t. ex. av ett brev till C. F. av Wingård den 29 december 1830. Wingård var känd för sin obenägenhet för nyheter och sin politiska »absolutism». Den förra har — erkänner Tegnér — »sin naturliga förklaringsgrund i det haltlösa, flacka, barnsliga, som röjer sig i flera av vår tids innovationer och vilket du, som är föga äldre men mycket klokare än jag, före mig insett». Vad beträffar Wingårds politiska »absolutism», så hade den, menade Tegnér, »sin fullgiltiga ursäkt i vår hundrahövdade och dock huvudlösa, eländiga, vinglande opposition, den jag föraktar lika ärligt som du».

Man skulle alltså kunna uttrycka saken så. Tegnér var en frihetsvän, en friboren människa som få, men den frihet han älskade var lagbunden, förenad med ordning, rätt och vett. Despotism avskydde han, men lika mycket ogillade han den småsinta grälsjukan och kritiklusten. Tegnér var demokrat så till vida som han icke under några villkor erkände bördens och legitimitetens anspråk. I sitt tal på Växjö gymnasium 1835 framhåller han så-

som något för vårt land karakteristiskt, att det huvudsakligen är allmogens söner, som besöka våra bildningsanstalter för att sedan inträda i kyrkans eller statens tjänst. Den svenska statsförfattningen är »i sin innersta rot demokratisk, i ordets vackraste mening; och det kommer därav, att vi från urminnes tider tillbaka haft ett självägande, ett självständigt bondestånd, vilket man nu först söker att bilda i andra länder... Ursprungligen var svensk adel ingenting annat än blomman av de friborne i ett land, där alla voro fria; den var, vad den träffande blivit kallad, det ridderliga folkelementet, och det är betydelsefullt, att Bonde är namnet på en av våra äldsta adliga släkter.» Tegnér's Fritiof är mannen av bondestam, som mot kung Helges legitimism och andryghet sätter den personliga kraftens och duglighetens rätt och anspråk. Han påminner om den unge, hugstore folkhövding, som Karlfeldt hyllar i dikten »I Jupiters stund»:

»Krönom oss den bäste,
som går i vårt land
och håller svärdets fäste
eller plogens horn i hand.»

Men Tegnér var ingalunda demokrat i ordets vanliga, nu gängse betydelse. För det första hade han en stark monarkisk känsla. Iliadens berömda ord: »Gott mångvälde ej är, en enda härskare vare» översatte Tegnér på sitt vis: »Lyd kungen! *En* skall styra med kraft och vett — Skum natt har många ögon men dagen ett.» Men Tegnér hade också i hög grad sinne för gradationer inom det mänskligas värld. Slätstrukenhet, jämnstrukenhet, jämlikhet var så stridande som möjligt mot hans natur. Han böjde sig icke för bördens och legitimitetens anspråk, han böjde sig ännu mindre för massans pockande krav, men han ödmjukade sig för den personliga dugligheten, självständigheten och överlägsenheten. »Jag har från min barndom haft den svagheten att älska vad som är stort och ädelt, ehuru jag just icke är böjd för att göra det på knä», säger han en gång, och vid ett annat tillfälle heter det: »Den proklamerade jämlikheten ville ej inställa sig, ty naturen själv, som så olika utdelar sina gåvor, visade sig häruti aristokratiskt sinnad, och den medfödda överlägsenheten gjorde sig väg överallt och intog hastigt sin högre plats i samhället.»

Tegnér's hjältedyrkan, hans beundran för de stora personlig-

heterna, är en så integrerande del av hans väsen och en så känd sak, att det nästan är banalt att tala därom. Napoleon var visserligen en trotsare av tidsandan och föll just på detta, men han var dock i Tegnér's ögon »det största och kraftigaste, som nyare historien och kanske all historia kan uppvisa». I dikten »Hjälten» — skriven i det ögonblick, då Napoleon stod inför sitt fall — höjer Tegnér upp honom till övermänniskans, heroernas nivå. En annan gång kallade han honom »denna stora världshistoriska karaktär, vari ett helt tidevarv koncentrerade sig». Napoleon är det starkaste exemplet på Tegnér's hjältedyran — men eljest finns det ju ett helt galleri av stora, beundrade personligheter i hans tal och dikter. När han vid reformationsjubileet 1817 talar om Luther, ser han i honom främst hjälten, den starke mannen, som har »visat, vad en enda man förmår emot en värld, när hans huvud är klart, hans vilja är fast och hans hjärta förtröstar på den Evige». »Gläd dig du djärve seglare» — slutar han — »ty din upptäcktsresa är slutad, och du har visat oss vägen till de saligas öar.»

Ibland drev Tegnér sin hjältedyran därhän, att han rentav föraktade det som icke är heroiskt. »Hur kan du påstå», skriver han till Brinkman, »att vad en Alexander . . ., vad en Cæsar gjort, icke lever och fortverkar både längre och kraftigare än vad Homer och Shakespeare diktat? Ser du på de yttre, världshistoriska följerna, så äger ingen jämförelse rum; men även de inre äro vida varaktigare och mera ingripande i människosläktets bildning. En hjälte är blott tillfälligtvis en slaktare; egentligen och till sin natur är han en personifierad idé, en inkarnation av Gudomen. Vad han tänker och handlar är ju fröet till vad som sker på allvar icke blott i hans århundrade utan i många efterföljande . . . Poetens verksamhet åter inskränker sig till vad som sker på skämt, han representerar livets gyckel, han är världshistoriens historio.»

Av särskilt intresse är vad Tegnér (i ett brev till I. F. Aminoff den 9 febr. 1823) yttrar om Gustav III och hans revolution, ty här kommer han något mer än vanligt in på historiskt-politiska realiteter. Konstitutionella kontroller behövas — säger Tegnér — under varje annan regering, men under ett sådant snille som Gustav III:s bli de antingen överflödiga eller åtminstone fruktlösa. Hans så mycket klandrade envælde var »icke ett *politiskt* utan ett *naturligt* envælde. Det gives ingen stor kraft, som ej övar en-

välde i sin krets, liksom det ej gives någon storm, som ej blåser, eller någon örn, som ej stiger mot solen.» Tegnér säger sig älska friheten lika varmt och kanske med säkrare övertygelse än våra tidningsskrivare. Men politisk frihet är »en människoinrättning, som ej kan upphäva naturens eviga ordning, och naturen har sin konstitution för sig själv, gillad och antagen på skapelsens stora riksdag».

Man skulle kunna säga, att Tegnér hävdade den dynamiska principen i statslivet. Man märker hans motvilja mot abstrakta schemata, hans sinne för det levande livet med dess oändliga nyanser. I sitt tal på Oscarsdagen 1823 anställde han en vidräkning med de gängse statslärorna. Den då moderna konstitutionalismen ville undanröja å ena sidan despotismen, å andra sidan anarkismen och åstadkomma jämvikt i statslivet. Gränserna mellan kung och folk skulle på det noggrannaste bestämmas. »En allmän konstitutionsfeber yppade sig i hela Europa. Men till grund för dessa konstitutioner lade man vanligtvis en blott och bart abstrakt teori, som, om den var riktig i sig själv, likväl ej kunde vara genast och på alla ställen användbar. Alla dessa statsförfattningar blevo därför varandra lika, som hade de varit beställda efter samma mått och på samma verkstad. Men en konstitution är icke ett sådant överplagg, den är icke gjord att hänga lös på nationen. Igenkänner folket icke däruti sitt eget lynne, sina forna minnen och inrättningar, ja t. o. m. sina fördomar, så blir en sådan statsförfattning, all sin förnuftsenslighet oakadt, främmande, ligkiltig, stundom också förhatlig... Dyliga konstitutioner likna lövsalar, uppförda för tillfället av fällda trän, som man sticker ner i jorden: de grönska för dagen, men snart är den konstlade härligheten förvissnad, och nästa morgonsol ser i stället blott förtorkade lövruskor.»

Detta är de enbart »spekulativa» konstitutionernas öde. »De historiska konstitutionerna däremot, som växt upp och utbildat sig med folken, stå just därigenom på sin egen rot och trotsa tidevarven, så vitt som mänskliga verk förmå.» Som exempel anför Tegnér Englands statsförfattning. Lika felaktig som den må vara i teorien, lika förträfflig har den visat sig i utövningen, därigenom att den är nationell i ordets högsta bemärkelse. I detta sammanhang ger Tegnér också ett erkännande åt den svenska fyrståndsrepresentationen; den kan visserligen icke försvaras i teoretiskt hänseende, men »den är seklernas verk, den har blivit nationens

egendom, svenska historien vilar på dessa fyra pelare, liksom våra förfäders himmel uppbars av fyra dvärgar».

Det är med anledning av detta tal, som Tegnér i ett brev till Lars von Engeström deklarerar sin politiska ståndpunkt sålunda: »I politik, liksom i vitterhet, har jag alltid bekänt mig till moderata grundsatser, lika långt från jakobinism som despotism, varigenom jag också haft olyckan att misshaga bägge extremiteterna, vilka nu skrikande föra ordet i vårt lands politiska litteratur, liksom de för några år sedan gjorde i den poetiska.» Tegnér's front, som tidigare varit mest utpräglad och väpnad mot den reaktionära sidan, blir som bekant med åren allt skarpare riktad mot det motsatta lägret, liberalismen. Tegnér's kamp mot liberalismen, särskilt de liberala tidningarna, blev av dessa stämplad som ett symptom på avtagande andlig kraft, på senilitet och dekadens, och detta har blivit det liberala tidsskedets och eftervärldens omdöme om saken. Nu är det visserligen sant, att Tegnér's uttalanden om de liberala tidningarna och den liberala riksdagsoppositionen alltifrån 1829 äro i hög grad affektbetonade och färgas av hans alltmer mörknande lynne, men detta gäller ju i viss mån även om hans polemik åt motsatt håll. I många fall har han även här träffat huvudet på spiken.

Särskilt i Tegnér's brev från dessa år kan man leta ihop en utsökt samling invektiv mot den liberala riktningen i press och riksdag. Till sin hustru skriver han (²⁴/₃ 1829): »Tro icke att jag på något sätt oroas av oppositionspöbelns galenskaper. De ha ett par tidningar i sin sold, men så usla, att jag ej anser för partie egale att med dem inlåta mig i en partistrid... Jag vet ej, om det lönar mödan att kosta mera krut på döda kattor.» En annan gång yttrade han: »Sedan den Kongl. Svenska friheten numera aldrig yttrar sig annorlunda än som en roddarenymf, kan jag ej längre vara hennes älskare. Jag beklagar uppriktigt mitt arma förruttnade fädernesland, som ifrån hedenhös aldrig haft tålamod att vara slaviskt eller förstånd att vara fritt.» Med anledning av projektet om en konservativ tidning, i vilken Tegnér skulle medverka, skriver han till sin vän Agardh (²²/₁ 1835): »Vem vill försvara sig själv mot sådana människor som Hierta, Crusenstolpe, Lindeberg och Consortes? Deras överlägsenhet ligger just i deras ärelöshet... För allt slags personlig strid fordras en viss jämbördighet, och man kan till eget försvar ej inlåta sig med Aftonbladet av samma skäl som en välklädd karl ej kan träta med roddare-

käringarna eller lagsöka den som är bankrutt.» — »Lusiga statsförbättrare, personifierade trivialiteter, rackare-patrioter» äro epitet, som han begagnar om de liberala koryféerna Anders Danielsson, Gustaf och Lars Hierta, Dalman, Crusenstolpe och Petre. I ett brev till Atterbom (sept. 1839) heter det: »Massan, den stora pluraliteten, är och blir fördärvad. Ty det är just en förbannelse, som ligger över tiden, att rabulismen bildar sin publik efter sitt eget beläte. Den är beräknad på pöbel och har ingalunda missräknat sig; ty pöbelementer finnas i alla folk, ehuru jag ej känner något, där de så hastigt och allmänt utbildat sig som vårt... Min forna dröm om svenska folkets ära och modervett är länge sen utbränd och skingrad för alltid.»

Allvarligare och något mer behärskat tar Tegnér på saken i sina skottal, ehuru han även där ofta uttalar sig på ett sätt, som ingalunda överensstämmer med en senare tids fordran, att skolan skall vara neutral i politiskt avseende. »Historiens blad äro inga Aftonblad», säger han på Växjö gymnasium 1834. »De lära oss tvärtom, att vad som skall vara länge måste ha tid att stadga sig och mogna, att den sansade, småningom utbildade reformen vanligtvis fört folken framåt, då den brådstörtande revolutionen kastat dem tillbaka. De lära oss, att statens sår måste läkas inifrån, icke genom det vita plåster, som dagens kvaacksalvare-vishet klemar däröver.» Han varnar för klandersjukan och söndringsandan. Den fria yttranderätten är inte detsamma som »skyldighet eller ens rättighet att i tid och otid klandra och mästra styrelsens åtgärder. De styrande äro också människor!»... »Jag misstänker alltid», säger han, »den, som säger sig vilja förbättra och börjar med att förbittra.» En annan gång — i Växjö 1839 — påtalar han ytligheten och abstraktionen i de liberala lärorna. Samhällsfrågornas lösning »ligger icke så på ytan, som våra tidningsskrivande småherrar föreställa sig. Den ligger i världshistoriens djupaste mysterier, i erfarenhetens hemligaste och lönligaste skattkamarvalv. Icke heller är den att söka i en tom och löslig abstraktion, som står och skummar dräggen av alla samhällets förhållanden och skär till konstitutioner såsom ett överplagg, som skall passa för alla.» Det är inte — framhåller han vidare — nationens yppersta män i vetenskap och konst, som bära fram de nya idéerna; »det är endast litteraturens kryp- och skridfän, de eviga anonymerna i tankens och snilletts värld, som hittills fört den moderna frihetens talan. Denna frihet bär dock synbarligen den

plattaste trivialitets uniform, den framträder överallt i vardaglighetens smutsigaste släpmandering.»

Tegnér's harm mot den liberala tidsandan och politiken kulminerade under 1840 års bullersamma riksdag, vari han själv deltog. Han uppträdde icke mindre än 51 gånger, oftast i konservativ anda men ibland även i opposition mot regeringen. Det var under denna riksdag han skrev sin starkt polemiska dikt »Till svenska riddarhuset»:

»Där slår en oro uti tidens hjärta,
en missbelåtenhet med vad som finnes:
Hur det bör vara, vet man icke rätt,
man önskar blott, att det blir annorlunda.
Förstörelslusten ävlas blint i djupet;
som Nidhögg gnagde uppå Ygdrasil,
så gnager hon på samhällslivets rötter.
En okänd makt har vuxit upp i staten,
och allt slags makt är moder till sitt missbruk.»

I sitt yttrande till prästeståndets protokoll den 20 juni 1840 med anledning av konstitutionsutskottets anmärkningar mot statsrådet kallar han betänkandet en »klandersjukans och småsinnets riksakt», ett »splitets fröhus». Där är, säger han, »med djup, med innerlig bedrövelse» han läst detta aktstycke. Av den splitets ande, som talar därur, förutser han ödesdigra verkningar. »Jag fruktar, att vad som hittills ej lyckats våra fiender, nämligen att ointetgöra och upplösa det gamla självständiga Svea välde, det torde slutligen lyckas oss själva. Jag fruktar, att vi med stora steg närma oss det försvunna Polens öde.»

I dessa djupt pessimistiska ord utmynnar, kan man säga, Tegnér's polemik mot liberalismen. Som bekant var det efter 1840 års riksdag och säkerligen delvis under inflytande av den harm och bitterhet han då känt, som Tegnér's sinnessjukdom bröt ut. Den förde honom ju faktiskt utanför de stridandes leder — i själva verket för alltid.

Man skulle ju kunna tycka, att det är något oändligt ofruktbart och negativt och även något oändligt vemodigt över Tegnér's harmfyllda, kritiska inställning till den segrande liberala tidsriktningen. Det förefaller, som om det kritiska verklighetssinnet totalt kvävt det ideella patos, som tidigare i så hög grad utmärkt honom. Och dock — är det nog inte riktigt så. Även under dessa år, då det mörknade över vägen för honom, skönjas glimtar av

den strålände idémänniska han varit. Ett exempel härpå är hans nobla sätt att bedöma Geijers »avfall» till liberalismen, vilket ju gick stiek i stäv mot Tegnérns egen utveckling. Tegnér ansåg visserligen, att Geijer med sin handling anstiftat obeskrivligt mycket ont, i synnerhet genom den minskning av motståndskraften mot de upplösande riktningarna, som det innebar. Han ogillar också, att Geijer »skrutit med sin omvändelse — det var fåfänga och popularitetsjakt, att han talade därom». Men avfallet i och för sig kunde han ej ogilla. »Tvärtom var det kanske, med Geijers bottenärlighet, ett nödvändigt naturfenomen. Vad skulle det också vara för en man, som icke någon gång avföle från sig själv, h. e. åsikter, som han fordom haft och yttrat?» Trots sitt avfall var Geijer »utan fråga den snillrikaste och ärligaste man, som levat i Sverige. Som alla dylika människor straffas han därför först i sitt eget inre. Men icke skola vi döma honom.»

Hör man icke i detta vidsynta, humana bedömande liksom en återklang från Tegnérns ungdomsdikt »Fridsröster»:

»Döm ej strax den vilseförda, stolte broder, med förakt
Icke vägde du den börda ödet på hans skuldra lagt.»

Mitt i all besvikelse och bitterhet kunde Tegnér dock fasthålla tron på »de eviga, de stora idéerna om folkens frihet och rätt, som tillhöra det tidevarv, vars son jag är, och vilka, om också på mångfaldigt sätt förvillade och nerdragna i smutsen, dock utgöra dess ära», såsom han skrev till en väninna 1835. Till samma års prästmöte i Växjö avgav Tegnér en ämbetsberättelse, som är fylld av djupa tankar och slående omdömen. Han uttalar här som sin övertygelse, att samhällsproblemen måste lösas på religiös grund. »Världsförbättringen har hittills ej velat rätt lyckas; och svårligen lyckas någon sådan, som ej utgår från en inre förbättring, från människans religiösa och moraliska natur. Ansa trädet hur du vill, böj det i vad form du vill, till krona eller medborgarekransar, ympa det hur du vill med främmande frukter, vattna det hur du vill — även med blod; äro rötterna sjuka, så vissnar det ändå och dör, och möda och blod äro spillda förgäves. Gudsfruktan och seder äro statens grundvalar, och var de ej ligga säkert, där vacklar byggnaden, hur man ock må ombygga och mästra den.»

Det positiva i sin statsåskådning har Tegnér, innan hans sol gick ned, liksom sammanfattat i den hyllningsdikt han 1841 skrev

till konung Karl XIV Johan. Det är en i många avseenden mycket märklig dikt, ehuru nog i allmänhet ganska litet känd. Såsom förut nämnts var Tegnér tidigare ingen vän och beundrare av Karl Johan. Den som genomfört 1812 års politik och grusat Tegnér's patriotiska dröm i »Svea» — den mannen fann ingen nåd inför den obeveklige patriot och rysshataren Esaias Tegnér. Då särskilt 1814 så gott som hela den svenska skaldeskaran uppvaktade Norges besegrare med hyllningsdikter, lyste Tegnér med sin frånvaro. Men tiderna förändrade sig. Det kom en tid, då den åldrande kungen blev föremål för en ny tidsriktnings och en ny generations mer eller mindre hätska angrepp. Populariteten av 1814 förbyttes i impopulariteten av 1840. Men då bytte också Tegnér stridsfront och ställde sig sin vana likmätigt mot den segrande tidsriktningen och slog vakt kring den angripne. Tegnér ungicks vid denna tid — efter tillfrisknandet från sinnessjukdomen — med vidlyftiga utgivningsplaner; bl. a. tänkte han ge ut en samlad upplaga av sina dikter. Denna upplaga skulle han dedicera till konungen, och som inledningsdikt skulle tjäna den hyllningsdikt till honom, som nyss omtalades. Nu blev det ingenting av med hela saken. Karl Johan lät genom Beskow tillkännage för Tegnér, att han inte önskade någon dedikation, Tegnér blev förargad och inställde hela den tilltänkta diktupplagan. Kvar står emellertid Karl Johans-dikten såsom »ett monument» — har det sagts — »rest av den åldrande skalden till den åldrige kungen på en tid, då båda härjats av livets stormar — ett monument, varöver aftonrodnaden gjuter sitt försonande men vemodiga skimmer».

Tegnér hyllar Karl Johan såsom den silverhårige Sveakungen, Harald Hårfagers like, den store mannen, som har utfört ett stort livsverk. Han prisar honom såsom den där vunnit sin ställning icke med legitimitetens rätt utan genom sin egen duglighet. Bedriften ensam adlar, bedriftens son har sällan urgamla anor. Men med all sin storhet har Karl Johan sina fel: »Du är för *god*, du alla vill förbinda.» Men på det sättet vinnes ej svenskens kärlek. Godhet tydes som svaghet och ger blott ökad fart åt splitet och avunden bland folket. Svensken behöver känna, att han har över sig en man — »sträng när han nödgas, öm för nödens klagan, men aldrig svag, och framför allting sann». Tegnér varnar för popularitetsjakt: »Ej hatten av, men kronan på av stål! — Det ädlas ovän är det populära — och dagens bifallssorl är platta sinnens

ära.» Men den verkliga äran står främst i det svenska sinnet, och den måste en svensk konung vårda. Under fredens dagar skall han rusta för kriget. Slutligen yppar skalden, vad han anser vara hemligheten i all styrelsekonst: »Ditt folk må vara *fritt* — giv tanken fri, det andras landamären — stäng hur du vill, blott så är folket ditt. — Makt ligger ej i klokhed, ej i hären, — i frihet blott, för frihet själv du stritt. — Men friheten är icke folkets yra — men lag hon är och rätt — hav mod att henne styra.»

Man känner igen Tegnér's gamla ideal: frihet men lagbunden frihet — en stark kungamakt — personlighetens och duglighetens, icke bördens adelskap — öppen och ärlig statskonst.

»Jag är ej hovman, är en svensk man bara,
Din slav kan jag ej bli, din skald jag kunde vara.»

Så slutar Tegnér sin vackra och ståtliga kungadikt — hans politiska testamente, skulle man kunna säga.

(I ett följande häfte skall Tegnér's inställning till främmande länder och folk behandlas.)